

обмежувати свободу слова, політичну участь і політичний плюралізм, не змінюючи ключових цінностей, що покладені в основу конституції. При цьому, обмеження основоположних прав розглядаються як обґрунтований та необхідний захід, спрямований на захист демократичної системи.

Проте надання державі легальних можливостей відступати від гарантованих конституцією прав несе у собі і певні загрози, передусім — державного свавілля, авторитаризму, диктатури. Відтак, застосовувані державою обмежувальні заходи мають бути виключними, тимчасовими та співрозмірними із тими загрозами нацбезпеці, які держава намагається усунути за їх допомогою. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово зазначав, що принцип войовничої демократії полягає в її обмеженні надзвичайними випадками⁵. Як ЄСПЛ, так і інші органи та установи Ради Європи розробили низку стандартів обмежень основоположних прав, у тому числі — права на демократичну участь, що покликані забезпечити баланс між потребами національної безпеки, з одного боку, та демократії і прав людини, з іншого.

До прикладу, у резолюції від 22 червня 2016 року Парламентська Асамблея Ради Європи заявила про необхідність перевірки законодавства, прийнятого владою Туреччини з метою боротьби з тероризмом, а також практики його реалізації, на предмет дотримання європейських стандартів та принципу пропорційності. Визнаючи, що країна зіштовхнулася із масштабними та неодноразовими терористичними атаками, підготовленими Ісламською державою, Робітничою партією Курдистану та іншими організаціями, що призвели до численних жертв у низці міст, та право і обов'язок Туреччини протистояти тероризму з метою захисту своїх громадян, Асамблея водночас наголосила, що такі заходи безпеки повинні відповідати міжнародному праву, а також принципам необхідності та пропорційності⁶.

Демократична держава, що функціонує в умовах миру у конституційно встановлених межах та забезпечує основоположні права людини — це реальність у низці країн світу, для інших — це ідеал,

⁵ Див., для прикладу, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у справі Об'єднана комуністична партія Туреччини проти Туреччини (1998). Заява № 19392/92 (ЄСПЛ, 30/01/1998), а також у справі Геррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії (2009). Заява № 25803/04 і 25817/04 (ЄСПЛ 30 червня 2009 р.)

⁶ Resolution №2121 (2016), *The functioning of democratic institutions in Turkey*, Parliamentary Assembly, Council of Europe.

менш чи більш досяжний. Проте кожна держава у сучасному світі, незалежно від ступеню її демократичності, може зустрітися із викликами у вигляді тероризму, війни чи з іншими загрозами національній безпеці. Тож як має діяти сучасна демократична держава в таких умовах? Які засоби є прийнятними для застосування демократичною державою, що керується верховенством права, в таких ситуаціях? Яким чином і до якої міри мають гарантуватися права людини? Як в таких умовах мають працювати інститути демократії? Чи передбачає сучасна доктрина конституційної демократії ефективні механізми балансу, з одного боку, проголошених та гарантованих прав і свобод людини, з іншого — заходи захисту національної безпеки, оборони, безпеки громадян?

Важливо також зауважити, що держави з усталеними конституційними традиціями та, що важливіше, інституційними механізмами демократії, менш схильні до авторитаризації влади, ніж ті, які тільки перебувають на шляху становлення конституційної системи правління. Тож закономірно постає питання, чи однаковими мають бути застосовувані критерії обмежень для цих держав?

Відповіді на ці питання ми шукаємо у цьому номері «Українського часопису конституційного права». Так, стаття Дайнюса Жалімаса присвячена юридичному аналізу анексії Криму на основі норм міжнародного права, а також оцінці аргументів, що застосовуються для обґрунтування тези про «возз'єднання Криму з Росією». У науковій праці Михайла Савчина автор здійснює пошук засобів відновлення конституційного правопорядку в умовах кібервійни, «гібридної», економічної, інформаційної воєн. Дослідження Ірини Заверухи ставить під сумнів доречність застосування терміну «внутрішньо переміщені особи» для визначення правового статусу осіб, що були вимушені переселитися з окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, а також із зони збройного конфлікту на Сході України. Альберт Єзеров досліджує конституційну безпеку як одну із складових національної безпеки. Традиційна рубрика «Європейські стандарти конституціоналізму» присвячена стандартам Ради Європи у сфері допустимих обмежень основоположних прав людини в умовах загроз національній безпеці.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОГЛЯД: ВИБОРИ В ЄВРОПІ: ПЕРШІ ПІДСУМКИ

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

3 травня у Великій Британії розпустили парламент. Внаслідок цього 8 червня пройшли вибори до парламенту країни 57-го скликання. Британці обрали в цілому 650 депутатів до нижньої палати парламенту Великої Британії, тобто від Палати громад. Дострокові парламентські вибори у Великій Британії стали необхідними після того, як країна оголосила про вихід з Євросоюзу (Brexit) і парламент виявився розділеним щодо цього питання. Нагадаємо, 23 червня 2016 р. у Британії відбувся референдум щодо членства країни в ЄС, де 51,9 % виборців висловилися за вихід з Євросоюзу. Тоді новим прем'єром стала Тереза Мей.

Щоб сформувати більшість у

Палаті громад, одна партія повинна вибороти 326 місць. Основна боротьба розгорнулася між Консервативною партією нинішнього прем'єр-міністра Великої Британії Терези Мей і Лейбористською партією.

Тож, зважаючи на результати, Консервативна партія не має більшості у новому парламенті, адже консерватори отримали 312 місць, втративши порівняно з попередніми виборами 11 мандатів. Сама Мей виграла вибори у місті Мейденхед і переобралась до парламенту на позачергових виборах. Лейбористам дісталися 259 місць — на 28 більше, ніж у них було раніше, у ліберал-демократів 12 місць, а у Шотландської національної партії — 34.

Явка на цьогорічних парламентських виборах у Великобританії становила 69% і це найвищий показник за останні 20 років.

ЗМІНА ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ У ТУРЕЧЧИНІ

Повноваження чинного президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана були суттєво збільшені після ухвалення змін до конституції на референдумі 16 квітня 2017 року.

Згідно з даними за підсумками підрахунку 99,33% бюлетенів, за зміни до Конституції Туреччини, що передбачають перехід до президентської республіки, проголосувало 51,36% (24 млн 935 тис. 426) виборців, проти — 48,64% (23 млн 616 тис. 345). Загальна кількість голосів майже сягнула 49 мільйонів.

На референдум у Туреччині було винесене питання змін до конституції, за якими президент Ердоган отримує всю повноту влади в країні. Замість прем'єр-міністра з'являться віце-президенти, які будуть залежати від президента, і не володітимуть тими повноваженнями, які сьогодні має прем'єр. Президент тепер отримає право пропонувати бюджет, бути членом політичної партії (зараз

у нього немає такого права), видавати укази, що мають силу закону, змінювати структуру міністерств і держустанов, розпускати парламент, оголошувати надзвичайний стан, призначити більшість верховних суддів країни, призначити міністрів без схвалення парламенту. Крім того, референдум обнулить формальні терміни правління Реджепа Ердогана, що дозволить йому залишитися президентом Туреччини до 2029 року.

| ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ У НІДЕРЛАНДАХ

У Нідерландах 15 березня 2017 відбулися вибори до Нижньої палати парламенту, в яких взяли участь 28 партій. Нідерландська система сформована таким чином, що в парламент можуть потрапляти навіть маленькі партії, які отримують всього по кілька місць. Наприклад, до цього у парламенті було 11 партій, від найменших з них були один-два представники.

За результатами, найбільше представлення у нижній палаті парламенту упродовж наступних 4 років матиме партія нинішнього прем'єр-міністра Марка Рютте VVD. Вона отримала 33 зі 150 місць у Нижній палаті. У порівнянні із попередніми виборами партія втратила 8 місць, однак змогла утриматися в лідерах. Друге місце здобула крайня права партія PVV, у якої 20 місць (на 5 місць більше, ніж попередньої каденції). Християнсько-демократична партія CDA та прогресивні демократи D66 отримали по 19 місць, партії зелених-лівих Groen Links та соціалістів SP — по 14 місць. Найбільших втрат на цих виборах зазнала соціал-демократична партія

PvdA, яка входила до нинішньої коаліції (9 місць — на 29 менше, ніж на попередніх виборах). Крім інших, у парламент вперше потрапляють дві новостворені політичні сили. (Denk, яка робить виключний акцент на прийнятті мігрантів у суспільстві, та партія «Форум за демократію» (FvD)). Програмою ультраправих був маніфест на одній сторінці під назвою «Нідерланди знову наші», що включав «деісламізацію» країни, намір закрити всі мечеті та заборонити Коран, передбачуваний вихід Нідерландів із Європейського Союзу. Навіть у день голосування прем'єр-міністр Нідерландів, лідер VVD Марк Рютте не виключав, що у четвер Нідерланди можуть покинутися із ультраправою партією на чолі парламенту. Проте, врешті крайні праві опинилися на другому місці.

Крім традиційної політичної боротьби, викликом для парла-

ментських виборів у Нідерландах стала кібербезпека. Побоюючись намагань Росії втрутитися у вибори за допомогою сучасних технологій, Нідерланди навіть вирішили відмовитися від електронного підрахунку голосів та прийняли рішення рахувати бюлетені вручну.

| НОВИЙ УРЯД ФРАНЦІЇ

Президент Франції Еммануель Макрон представив новий уряд, де було замінено низку міністрів, які пішли у відставку через корупційний скандал навколо партії MoDem. Президент представив оновлений уряд 21 червня. У ньому деякі вакантні посади обійняли маловідомі в політиці люди.

Так, міністром оборони Франції була призначена Флоранс Парлі, яка раніше відповідала за бюджетні питання в міністерстві економіки Франції на початку 2000-х років, а останніми роками обіймала посаду топ-менеджерки у французькій національній залізничній компанії SNCF.

Суддя конституційного суду Франції Ніколь Белюбе була призначена президентом на посаду міністром юстиції. А міністерст-

во з питань європейських справ очолила Наталі Луазо, директорка престижної Національної школи адміністрації Франції (ENA), у якій навчалася багато представників політичної еліти Франції, включно з самим Макроном.

Крім того, Жак Мезар, який раніше очолював міністерство агропромислової політики, став міністром територіального планування. А аграрним відомством керуватиме колишній соціаліст Стефан Травер, йдеться на сайті уряду Франції.

Решта міністрів зберегли свої посади. У новому кабінеті нараховується 28 міністрів, половина з них жінки і половина — чоловіки.

Нагадаємо, зранку у середу, 21 червня, міністр юстиції Франції Франсуа Байру оголосив про відставку. Причиною цього кроку стало розслідування щодо партії MoDem, головою якої є Байру і яка перебуває у союзі з «Республікою на марші!» президента Макрона. Партійців MoDem підозрюють у хибному використанні коштів, які виділяє Європарламент, — мовляв, вони спрямовувалися на оплату роботи помічників депутатів, які працювали у Франції.

У цей же день стало відомо про відставку міністра з питань європейських справ Маріель де

Сарнез, яка також представляє MoDem. Напередодні, 20 червня, колишня євродепутатка Сільві Гулар, яку Макрон призначив міністром оборони у своєму уряді, заявила, що не братиме участі в подальшій роботі кабінету. У цей же день уряд Франції пішов у технічну відставку, що традиційно відбувається після парламентських виборів в країні.

| ПРИЙНЯТИЙ НОВИЙ ЗАКОН ПРО КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Більшістю голосів депутати Верховної Ради підтримали проект закону про Конституційний суд. За відповідне рішення проголосувало 245 народних депутатів. Таким чином, Рада імплементувала зміни до Конституції України в частині правосуддя, визначила порядок організації та діяльності Конституційного суду.

Згідно з законом, до складу Конституційного суду увійде 18 суддів: по 6 суддів призначають Президент України, Верховна Рада і з'їзд суддів України. Конституційний суд отримає повноваження на здійснення конституційних

проваджень за умови вступу в повноваження не менше двох третин суддів.

Закон передбачає, що в складі КС діятиме Велика палата, 2 сенати і 6 колегій. Відповідно до закону, формами звернення до суду є конституційне подання, конституційне звернення і конституційна скарга.

31 липня Президент України Петро Порошенко підписав Закон.

| КОНСТИТУЦІЙНА КРИЗА У ВЕНЕСУЕЛІ

У Венесуелі 30 липня, на виборах до конституційної асамблеї явка склала 41,5 відсотка, загалом проголосували вісім мільйонів осіб. Такі дані наводить центральним виборчим країни. Президент Венесуели Ніколас Мадуро та його соратники заявили про «рекордну» явку. Опозиція заявляє, що голосувати прийшли лише від двох до трьох мільйонів осіб. Незалежні аналітики, на яких посиляється інформагенція AP, заявляють про 3,6 мільйона виборців, які проголосували.

Тим часом не вщухають конфлікти: протестанти вимагають справедливих виборів, відставки Мадуро та економічних реформ. Кількість загиблих у сутичках між протестувальниками та поліцією зросла до 10 осіб. Серед загиблих — двоє неповнолітніх, військовий та один з регіональних лідерів опозиції. Загалом кількість загиблих під час кількомісячних протестів у Венесуелі перевищила 120 осіб.

США засудили насилля щодо протестувальників. Самі ж вибори до конституційної асамблеї постійна представниця США в ООН Ніккі Хейлі назвала «ще одним

кроком до диктатури». Державний департамент пообіцяв, що запровадить «швидкі і сильні» санкції проти уряду Мадуро. Окрім США, про невизнання виборів у Венесуелі заявили Аргентина, Перу, Колумбія та Панама. Один з лідерів опозиції Енріке Капрілес закликав венесуельців вийти на протест проти конституційної асамблеї у понеділок, 31 липня.

Утворення конституційної асамблеї надає президенту Мадуро та його соціалістичній партії можливість переписати конституцію країни на свій розсуд. Найімовірніше, цей крок спричинить і нові вибори до парламенту, в якому нині переважають опозиційні сили.

ЗМІНИ ЩОДО НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА ШВЕЙЦАРІЇ

Швейцарці 12 лютого на референдумі схвалили пропозицію уряду про спрощення процедури отримання громадянства для іммігрантів у третьому поколінні.

Результати показують, що більшість виборців і кантонів за-

твердили реформу: на користь змін проголосували близько 60% виборців. Парламент у вересні минулого року погодив поправки до Конституції.

Реформа передбачає, що заявники віком від 9 до 25 років мають надіслати офіційний запит для отримання громадянства у федеральний уряд, але їм тепер не доведеться проходити труднощі і дорогі тести у місцевих органах влади.

За нинішнім законодавством народження у Швейцарії не гарантує громадянства і нерезиденти, як правило, повинні були чекати 12 років перед подачею заяви.

За новими пропозиціями кандидати повинні мати принаймні п'ять років регулярного навчання в Швейцарії і чинний дозвіл на проживання.

Запити на спрощене отримання громадянства також враховують сукупність умов для батьків,

бабусь і дідусів так званих іммігрантів третього покоління.

Проти спрощення системи надання громадянства виступила швейцарська Народна партія, відома своєю націоналістичною політикою, яка попереджала про можливість «ісламізації країни».

Всі інші великі партії, а також уряд рекомендували схвалити це рішення.

КОНСТИТУЦІЙНА КРИЗА В МАКЕДОНІЇ

Апогеєм політичної кризи в Македонії, яка триває з червня 2015-го, став штурм македонського парламенту ввечері 27 квітня. Незадоволені обранням спікером етнічного албанця прихильники консервативної політики Македонії штурмом увірвались в зал засідань парламенту. Македонію досі відзначали як балканську країну, яка, на відміну від своїх країн-сусідів, спромоглася уникнути громадянських конфліктів, відколи здобула незалежність у 1991 році.

Нагадаємо, що македонська партія «Соціальний демократичний союз» Зорана Заєва, що донедавна перебувала в опозиції, змогла порозумітися з албанськими партіями й створила з ними альянс у законодавчому органі країни. Після торішніх позачергових виборів у країні так і немає нового уряду, тож парламентське порозуміння давало надію на легітимний уряд. Втім, націоналістичні політики трактували це як «албанський переворот». У відповідь — близько 200 їхніх прибічників напали на парламент. Статус албанців, які становлять третину населення країни, втім, досі нерегульований.

Глава держави представляє партію ВМРО-ДПМНЕ. До цього він не надав парламентській коаліції мандат на формування уряду, як цього вимагає македонська Конституція.

СУДОВА РЕФОРМА В ПОЛЬЩІ: ПРЕЗИДЕНТ НАКЛАВ ВЕТО

31 липня Президент Польщі Анджей Дуда наклав вето на два закони про судову реформу, які раніше схвалив парламент.

На основі ст. 122, ч. 5 Конституції, президент Анджей Дуда передав законопроекти про Національну раду суддів та Верховний суд для повторної оцінки їх сеймом.

Дуда наклав вето на два законопроекти із трьох — про не-

гайний розпуск Верховного суду і наділення Сейму повноваженнями призначати суддів Національної судової ради. Проте раніше він підписав третій законопроект, за яким Мін'юст Польщі отримав право призначати суддів загальної юрисдикції.

Нагадаємо, 19 липня Єврокомісія заявила, що у разі прийняття судової реформи, яка знищує незалежність судів, проти Польщі можуть бути застосовані санкції. 26 липня Єврокомісія розпочала дисциплінарне провадження щодо порушення Польщею умов угоди про Євросоюз після підписання президентом Анджеєм Дудою закону про суди загальної юрисдикції. 29 липня Єврокомісія відкрила справу проти Польщі через судову реформу.

ПАРЛАМЕНТ РУМУНІЇ ВІДПРАВИВ УРЯД У ВІДСТАВКУ І ПРИЗНАЧИВ НОВИЙ

Правляча Соціал-демократична партія Румунії разом з партнерами по коаліції відправила власний уряд у відставку. Офіційне обґрунтування — Гріндяну не

реалізував програму партії, а зокрема те, що уряд не зміг забезпечити послаблення антикорупційного законодавства.

На засіданні парламенту Румунії в середу, 21 червня, коаліційна більшість висловила вотум недовіри уряду Соріна Гріндяну, який став прем'єр-міністром у січні 2017 року. «За» вотум проголосували 241 депутат 329-місної нижньої палати парламенту. Ініціатором вотуму теж виступила правляча Соціал-демократична партія (СДП) Румунії. Необхідний мінімум для ухвалення відповідного рішення — 233 голоси. Коаліція має в парламенті майже 250 голосів (з 466 депутатів обох палат парламенту). Це перший в історії сучасної Румунії випадок, коли правляча коаліція відправила у відставку власний уряд.

Уже 29 червня Парламент Румунії більшістю голосів затвердив склад нового Кабінету міністрів на чолі з соціал-демократом Міхаєм Тудосе. «За» затвердження уряду проголосували 275 (із 466) депутатів парламенту, «проти» — 102 депутати, передає власний кореспондент Укрінформу. Більшість міністрів нового уряду працювали раніше в уряді Соріна Гріндяну.

